De la sclav la vizir: ascensiunea lui Iosif în Egipt*

Drd. Alexandru Nicolae Agignoaei**

Abstract: The present study aims to shed more light on an Old Testament biblical moment that we do not consider sufficiently intensely treated in local biblical theological disciplines: the rise of Patriarch Joseph in Egypt, from slave status to vizier status, or, in other words, to the second position in the Egyptian empire, after that of Pharaoh. In our research we used interreligious sources, in addition to the specifically Christian ones (Holy Scripture and patristic writings) using the Muslim Qur'anic account of Joseph's life in Egypt, but also the Jewish historian Josephus Flavius. It will thus be noted that the biography of Joseph in Egypt, at least until the time he becomes vizier, is approached differently in the Christian, Jewish, and Muslim writings mentioned above, between which there are obviously both similarities, as well as differences, both aspects that are incompatible and aspects that can be harmonized in an exemplary manner in order to fill some gaps regarding the rise of Joseph in the empire of the pharaohs. At the same time, in conducting this research, we used strictly profane sources related to ancient Egypt, sources that, through their level of objectivity, gave us very useful and very interesting details, details that clarify many aspects of the scriptural report from the Book of Genesis on how Patriarch Joseph ascended to Egypt from a simple slave to the second man in the empire. We sought in the research to be as objective as possible in terms of extrascriptural sources, so we can bring some clarifications of a religious, historical, political, social and moral nature that we consider necessary in achieving an exegesis or a strictly historical approach to this scriptural episode from the Old Testament.

Keywords: caravan, Joseph, Putifar, dreams, interpretation, Egypt, pharaoh, vizier, cows, ears of wheat.

Preliminarii

Cercetarea de față va fi structurată în patru secțiuni, pe care le considerăm relevante în ceea ce privește evoluția patriarhului Iosif în Egipt: 1. Vinderea sa de către frații lui și aducerea în Egipt ca sclav; 2. Timpul petrecut de Iosif în casa lui Putifar și modul în care a ajuns în temniță; 3. Iosif ca tâlcuitor de vise în temniță și în fața lui faraon, pe care îl considerăm unul dintre punctele culminante ale vieții sale în Egipt; 4. Iosif ajunge al doilea om în Egipt după faraon, dând apoi dovadă de faptul că și-a meritat și și-a îndeplinit exemplar sarcinile statutului.

Vinderea lui Iosif de către fraţii săi şi ducerea sa în Egipt

Capitolul 37 din cartea Facerea, cu care debutează povestea vieţii lui Iosif, are în prim plan vinderea acestuia de către fraţii săi. Practic, aceasta constituie intriga întregii povestiri; fără acest episod al vinderii, văzut de Iosif ca făcând parte din planul providenţei divine (Fac. 45, 8: „Deci nu voi m-aţi trimis aici, ci Dumnezeu…"), ne apare aproape imposibil de imaginat restul desfăşurării evenimentelor din cartea Facerii. Întreaga poveste a vieţii lui Iosif ne apare ca un roman istoric[1], în care este prezentă de la început până la sfârşit o nuanţă sapienţială, fapt ce i-a determinat pe mulţi dintre bibliştii occidentali, adepţi ai teoriei lui Wellhausen, să plaseze data compilării finale a acesteia în timpul lui Solomon[2], care este cunoscut mai ales pentru înţelepciunea sa renumită, prin care şi-a lăsat amprenta asupra literaturii religioase evreieşti antice.

Încă din acest capitol ni se prezintă elementul care va constitui un lait-motiv al vieţii lui Iosif, anume factorul oniric. Cele două vise pe care Iosif le are în adolescenţă, cel cu snopii de grâu şi cel cu elementele astrale: soarele, luna şi stelele, sunt doar un preludiu pentru tâlcuirea viselor lui faraon şi ale celor doi slujitori ai săi în Egipt. Este interesant de remarcat similaritatea, prin intermediul visului, dintre Iosif din Vechiul Testament şi Dreptul Iosif, logodnicul Sfintei Fecioare Maria, din Noul Testament[3]. Mergând pe această linie, putem observa încă din episodul vinderii lui Iosif faptul că el este o tipologie a Mântuitorului Iisus Hristos, un prototip al Acestuia. Astfel, Iosif este vândut de fraţii săi unor străini, din invidie, aceştia temându-se că va ajunge (şi chiar a ajuns până la urmă) să domnească peste ei fratele lor mai mic, penultimul copil al lui Iacov. La Matei 27, 18 şi la Marcu 15, 10 se arată că Pilat, procuratorul roman al Iudeei, era conştient de faptul că arhiereii evrei Îl dăduseră pe Iisus, care era tot evreu, în mâinile sale, un străin, din invidie. Dar tema vinderii este şi mai elocventă în cazurile lui Iosif şi a lui Iisus dacă luăm în calcul şi suma de bani cu care aceştia au fost „preţuiţi": douăzeci de arginţi în cazul lui Iosif (Fac. 37, 28) şi treizeci de arginţi în cazul lui Iisus (Mat. 26, 15). La o interpretare alegorică a acestor sume

---

[*] Studiul de faţă a fost redactat sub coordonarea Pr. Prof. dr. habil. Mihai Himcinschi, care şi-a dat avizul pentru publicare.

[**] Doctorand la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universităţii „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia; email: alexandru_agignoaei@yahoo.com.

[1] Literatura universală şi-a însuşit într-o manieră grandioasă relatarea biblică despre Iosif prin romanul *Iosif şi fraţii săi* al scriitorului german Thomas Mann (1875-1955). Mai apoi, forma literară a povestirii lui Iosif a fost transpusă într-un nou mediu de creaţie în muzicalul *Joseph and the Amazing Technicolor Dreamcoat* de Tim Rice şi Andrew Lloyd Webber, care conţină să se bucure de mult succes, de la apariţia sa din anul 1968. John M. Court, Kathleen M. Court, *Un dicţionar al Bibliei: ghidul esenţial al celei mai bine vândute cărţi din lume*, trad. Anca Irina Ionescu, Lider, Bucureşti, 2010, p. 296.

[2] Vladimir Petercă, *De la Abraham la Iosua*, Edirura Institutului Teologic Romano-Catolic, Bucureşti, 1996, p. 78.

[3] J.M. Court, K.M. Court, *Un dicţionar al Bibliei*..., p. 296. La aceasta se mai poate spune, ca o altă asemănare, şi că taţii ambilor se numeau Iacov.

am putea spune că diferența de zece arginți s-ar explica prin faptul că Iisus îi este superior lui Iosif.

Povestea vinderii lui Iosif capătă noi detalii din perspectiva Coranului[4]. Ea este relatată în sura a douăsprezecea, care poartă chiar denumirea de *Sura lui Iosef*. Noile detalii, care în unele cazuri intră în dezacord cu relatarea biblică, sunt următoarele: omiterea visului cu snopii de grâu; Iosif îi spune la început visul cu aștrii doar tatălui său Iacov, care îi interzice să-l spună și fraților săi din cauza faptului că aceștia, din invidie, vor căuta să-i facă rău: „O, fiul meu, nu povesti vedenia ta fraților tăi, căci vor plăsmui viclenie împotriva ta. Satana este doar un dușman răsvădit al oamenilor" (sura 12, 5); frații lui Iosif plănuiesc dintru început să îl facă pe acesta pierdut când vor merge cu turmele la păscut: „O, tatăl nostru, de ce nu ni-l încredințezi pe Iosef, noi doar îi suntem prieteni! Trimite-l cu noi mâine, ca să se bucure și să se joace, noi doară îl vom păzi!" (sura 12, 11-12); Iacov prevede într-un fel faptul că Iosif va fi mâncat de o fiară: „Sunt întristat că voiți să îl luați, mă tem că-l va mânca lupul, dacă nu veți băga de seamă" (sura 12, 13); minciuna fraților lui Iosif în ceea ce privește lipsa acestuia și faptul că tatăl lor nu îi crede, chiar dacă i-au adus cămașa lui Iosif înmuiată în sângele iedului: „O, tatăl nostru, noi am mers ca să ne întrecem în fugă și l-am lăsat pe Iosif lângă lucrurile noastre și l-a mâncat lupul, dar tu nu ne crezi, măcar că spunem adevărul" (sura 12, 17), detaliu care intră într-o totală contradicție cu relatarea biblică unde Iacov este distrus sufletește la aflarea veștii că fiul său preferat s-a prăpădit; faptul că Iosif a fost găsit de caravană în fântână, după ce frații săi îl abandonaseră: „Deci, veni o caravană (la fântâna în care zăcea Iosif) și ei trimiseră pe cel ce scoate apă și el slobozi în jos ciutura sa. El zise: „O noroc! Aici este un tânăr!" Și ei îl ascunseră ca marfă…" (sura 12, 19). Deci, din cele relatate de Coran, povestea vânzării lui Iosif de către frații săi caravanei de negustori nu ar fi reală, motivul vânzării lui Iosif pe un preț redus referindu-se de fapt la tranzacția dintre negustori și Putifar în Egipt: „Și-l vândură (negustorii) pentru preț mic, pentru câțiva dirhami (dinari), căci nu-l prețuiau mult" (sura 12, 20). Din cele enumerate se poate constata cu limpezime, așa cum am amintit și mai înainte, că între Coran și Sfânta Scriptură sunt diferențe mari în ceea ce privește povestea vieții lui Iosif în ansamblu, nu doar a episodului vinderii (după cum vom vedea mai departe), deși există, totodată, și unele elemente comune.

Totuși, în episodul vânzării lui Iosif, vedem că unul dintre frații săi, Ruben, cel mai mare, nu este de acord cu uciderea lui Iosif, așa cum intenționau să facă inițial restul fraților săi. El le sugerează să îl arunce pe Iosif într-un puț fără apă, gândind ca, după ce frații săi vor pleca, să se întoarcă și să-l salveze pe acesta (Fac. 37, 21-22). Conform istoricului evreu Iosif Flavius, Ruben chiar le-a ținut fraților săi o cuvân-

[4] Pentru citatele din Coran, am utilizat *Coranul*, trad. Silvestru Octavian Isopescul, Cartier, Chișinău, 2006.

tare cu nuanță morală în care le explică gravitatea faptei pe care tocmai se pregăteau să o săvârșească[5]. La sfârșitul acestei cuvântări,

> „Ruben i-a implorat să nu tabere cu propriile lor brațe asupra fratelui lor, ci să-l arunce în puțul cel mai apropiat, lăsându-l să moară acolo, căci astfel se vor alege cu mâinile nepătate de sânge. După ce tinerii și-au dat asentimentul, Ruben l-a luat pe băiat cu el și legându-l de o funie, l-a coborât încetișor în puț; acesta era aproape secat. De îndată ce a făcut acest lucru a plecat în căutarea unui loc bun de pășune"[6].

S-ar părea că lipsa lui Ruben și sosirea caravanei negustorilor ismaeliți[7] au schimbat decizia celorlalți frați. Deși Iosif Flavius susține că Ruben a plecat să caute un loc bun de păscut turmele, s-a găsit o explicație mai pertinentă a absenței acestuia în momentul vinderii lui Iosif, chiar dacă textul biblic nu menționează că Ruben s-ar fi depărtat de grupul fraților săi după coborârea lui Iosif în puț[8]. Este greu de crezut că Ruben l-ar fi abandonat așa de ușor pe Iosif la îndemâna fraților săi care doreau să-l ucidă. Dacă admitem ipoteza că plecarea lui Ruben și apariția caravanei de negustori s-au petrecut simultan, atunci putem găsi și o explicație logică a absenței lui.

Aceasta ar fi teama preventivă a fraților față de caravana negustorilor. Fiind de obicei bine păzite și înarmate, spre deosebire de ei, aceste caravane nu se sfiau să-și însușească adeseori bunurile altora, cum erau, în cazul de față, animalele. Deci, unul dintre frați trebuia să fie cu băgare de seamă și să păzească turma de oi până ce va trece caravana, ținând-o la distanță de aceasta. Se pare că acest rol i-a revenit lui Ruben, el fiind cel mai mare dintre frați. El a trebuit să aștepte astfel până ce caravana s-a îndepărtat și situația animalelor a devenit sigură, pentru a se putea întoarce la frații săi[9]. Iosif Flavius ne dă și el, pe lângă textul scripturistic, o variantă a deznodământului tentativei lui Ruben de a-l scăpa pe Iosif. Astfel, „în timpul nopții însă, Ruben s-a apropiat de puț, cu intenția de a-l salva pe Iosif fără știrea fraților săi. Și cum nimeni n-a răspuns la chemările sale, bănuind că după plecarea lui, Iosif fusese ucis, Ruben și-a mustrat frații. Aceștia i-au povestit ce anume s-a întâmplat și Ruben a încetat să mai jelească"[10]. Se pare că, în această privință, varianta lui Iosif Flavius este în

---

[5] A se vedea textul complet al acestei cuvântări la Iosif Flavius, *Antichități iudaice. Cărțile I-X. De la facerea lumii până la captivitatea babiloniană*, vol. I, trad. Ion Acsan, Hasefer, Bucureşti, 1999, pp. 71-72.

[6] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, pp. 72-73.

[7] Iosif Flavius, în lucrarea sa, spune că negustorii erau arabi de neam. Afirmația nu este greșită, ismaeliții și arabii constituind același popor, dar cu denumiri diferite. I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, p. 73.

[8] Paradoxal, la Facerea 37, 29-31, se spune că Ruben se întorcea dintr-un loc (nespecificând de unde anume), când observă absența lui Iosif; mai mult, s-ar deduce din relatarea biblică faptul că restul fraților nici nu îi spun lui Ruben de vinderea lui Iosif, pasul următor fiind gestul cu înmuierea hainei lui Iosif în sângele iedului.

[9] Dumitru Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, Editura Andreiană, Sibiu, 2010, p. 172.

[10] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, p. 73.

concordanță cu cea biblică, cu deosebirea că la Iosif Flavius a trebuit ca Ruben să aștepte noaptea ca să se întoarcă la frații săi cu intenția de a-și pune planul în aplicare, deci nu se întoarce la restul grupului la puțin timp după plecarea caravanei, precum în textul biblic.

Înainte de a oferi o posibilă explicație a bunătății, compasiunii și milei pe care Ruben le etalează pentru Iosif, trebuie să mai scoatem în evidență faptul că ideea ca Iosif să fie vândut caravanei de negustori îi aparține lui Iuda, conform Facerea 37, 25-26. O similaritate în acest caz între Iosif în Vechiul Testament și Iisus în Noul Testament este faptul că ambii sunt vânduți de câte un personaj care poartă numele de Iuda, de unde a și fost asociat acest nume în mentalitatea creștină cu vânzarea, cu trădarea. Totuși, dacă citim cu atenție la Facerea 37, 26-27, observăm că Iuda recurge la acest mijloc pentru a se debarasa de Iosif fără vărsare de sânge. Conștiința lui l-ar fi mustrat dacă ar fi vărsat sângele fratelui său mai mic, sau dacă l-ar fi lăsat să moară. Probabil, tentativa lui Ruben de a-l salva pe Iosif i-a mișcat sufletul lui Iuda. După Iosif Flavius însă, Iuda nu se gândește la faptul de a-l cruța pe Iosif de moarte, ci că „odată plecat la o așa mare depărtare, el poate să-și găsească moartea printre străini și în felul acesta ei vor fi apărați de vina uciderii lui”[11]. Și în acest caz este vorba tot de grija de a nu-și murdări mâinile cu sânge din neamul său. Făcând un salt înainte în povestirea lui Iosif, vedem că tot acești doi frați, Ruben și Iuda, sunt cei care îi garantează lui Iacov, atunci când pleacă a doua oară în Egipt după bucate, că vor rezolva prin toate puterile lor situația stânjenitoare în care îi pusese Iosif pe toți frații săi (Fac. 42, 37 și 43, 8-10).

Acum, încercând să dăm o explicație cât mai plauzibilă prezenței pregnante a celor doi frați mai mari, Ruben și Iuda, în episodul vinderii lui Iosif, s-ar putea spune că, probabil, Ruben face acest gest pentru a se reabilita în ochii lui Iacov, după ce căzuse în dizgrație atunci când s-a culcat cu Bilha, țiitoarea tatălui său (Fac. 35, 21). Totuși, ipoteza este destul de fragilă, deoarece în momentul în care Iacov își binecuvântează fiii în Egipt înainte să moară, îi reproșează din nou lui Ruben acest gest, contestându-i prin aceasta întâietatea între frații săi (Fac. 49, 3-4). După o altă ipoteză, care se sprijină pe teoria lui Wellhausen, cei doi frați sunt evidențiați din cauza naturii compuse a povestirii despre Iosif, Iuda fiind evidențiat de autorul documentului iahvist (Regatul de Sud), iar Ruben de autorul documentului elohist (Regatul de Nord). Pe aceeași linie se explică și inserarea episodului cu Iuda și Tamara, în capitolul 38 din Facerea, imediat după vinderea lui Iosif, episod al cărui rol este acela de a oferi un reper genealogic pentru semința davidică, al cărei strămoș este patriarhul Iuda și din care Se va naște Hristos[12].

Dar, privind dintr-o perspectivă pur obiectivă, adevărul este că atât Ruben, cât și Iuda, au jucat un rol providențial în episodul vinderii lui Iosif în Egipt, dar și după

[11] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, p. 73.

[12] Alexandru Moldovan, „Propedeutică biblică: 1. Istoria patriarhilor biblici (note de curs)”, pp. 32-33.

aceea. Chiar Iosif însuși le va recunoaște, indirect ce-i drept, acest rol, atunci când se face cunoscut lor în Egipt: „Căci Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră, ca să păstrez o rămășiță în țara voastră și să vă gătesc mijloc de trăi în țara aceasta (în Egipt) și să cruțe viața voastră printr-o slăvită izbăvire. Deci nu voi m-ați trimis aici, ci Dumnezeu…" (Fac. 45, 7-8). Răspunsul acesta al lui Iosif este foarte emoționant. Nu numai că le spune fraților săi că, vânzându-l, l-au propulsat involuntar într-o poziție socială privilegiată, al doilea după faraon, ba mai mult, chiar lor și-au pregătit, fără să știe, un mod de izbăvire din calea foametei care bântuia atunci, prin venirea lor și a lui Iacov în Egipt la invitația lui Iosif și a lui faraon. De o încărcătură emoțională ridicată este și pasajul de la Facerea 42, 21-24, unde se spune că atunci când Iosif îi pune la încercare pe frații săi în Egipt, înainte să li se facă cunoscut, aceștia au înțeles că greutățile întâmpinate se datorează nedreptății pe care i-o făcuseră fratelui lor mai mic cu mulți ani în urmă. Mai ales versetul 22 din acest capitol arată reproșul adus de Ruben fraților săi: „Nu v-am spus eu să nu faceți nedreptate băiatului? Voi însă nu m-ați ascultat și iată acum sângele lui cere răzbunare".

Din text reiese, așa cum spuneam și mai sus, că s-ar putea ca restul fraților să nu-i fi spus lui Ruben că l-au vândut pe Iosif, ci că a fost mâncat de o fiară sălbatică, varianta pe care i-o prezintă și lui Iacov[13]. Deci Ruben credea, la fel ca tatăl său Iacov, că Iosif era mort. La toate acestea mai trebuie menționat faptul că acea caravană a negustorilor reprezintă un element real pentru acele timpuri și locuri, mai ales dacă avem în considerare că negustorii (numiți ismaeliți sau madianiți, ori chiar arabi) erau de neam asiatic și făceau comerț cu Egiptul, care la vremea respectivă era condus de o stăpânire tot de origine asiatică, semită.

Iar în ceea ce privește produsele cu care era încărcată caravana: tămâie, balsam și smirnă, acestea erau la mare căutare în Egipt, fiind utilizate în cadrul ritualurilor religioase din temple, unde erau folosite ca să înmiresmeze atmosfera și erau percepute drept o ofrandă adusă zeilor. Pe de altă parte, acestea erau indispensabile și pentru medici la tămăduirea bolnavilor, dar și pentru preoți, care le utilizau la îmbălsămarea morților de rang înalt în societatea egipteană[14]. Atunci când frații lui Iosif merg a doua oară în Egipt după bucate, Iacov îi sfătuiește să ia cu ei ca daruri: balsam, miere, tămâie, smirnă, migdale și fistic (Fac. 43, 11), aceleași produse de care Egiptul avea nevoie și pe care le comercializau și caravanele de negustori din Asia. Faptul că frații lui Iosif aduc în Egipt pe lângă balsam, tămâie și smirnă, și miere, migdale și fistic, l-a determinat pe Origen să interpreteze această dublare a darurilor ca demonstrând superioritatea urmașilor lui Isaac (cei doisprezece patriarhi) în fața urmașilor lui Ismael (negustorii ismaeliți/madianiți)[15].

---

[13] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, coll. *Tradiția creștină* 1, trad. Adrian Muraru, Polirom, Iași, 2006, pp. 591–593.

[14] Werner Keller, *Şi totuşi Biblia are dreptate. Arheologii confirmă adevărurile biblice*, trad. Alexandru Suter și Ruxandra Hosu, 2011, pp. 110-111.

[15] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, p. 593.

Iosif la Putifar

Odată cu capitolul 39 al cărții Facerea începe propriu-zis „epopeea" lui Iosif în Egipt, prin vinderea acestuia de către negustorii ismaeliți lui Putifar.

Sclavii aveau o situație ușoară în Egiptul antic. Iosif trebuie să se fi numărat și el printre numeroșii tineri semiți care au slujit în familiile egiptenilor de rang înalt între anii 1900-1600 î. Hr.[16], în așa-numita sclavie domestică[17], care era la apogeul său în Regatul Mijlociu și în A Doua Perioadă Intermediară, o formă de sclavie percepută diferit în Egiptul antic în comparație cu Grecia și cu Roma[18]. Iosif a fost cu siguranță un sclav domestic la casa lui Putifar în această perioadă, deoarece, așa cum vedem mai târziu, după tâlcuirea viselor lui faraon, lui Iosif i se va da un nume egiptean, Țafnat-Paneah[19] și va avea chiar dreptul să se căsătorească cu o egipteancă, privilegii de care se bucurau sclavii domestici asiatici din Egiptul antic[20].

Și datorită faptului că tot am anticipat aici ascensiunea lui Iosif în Egipt, trebuie să menționăm că în întreg Orientul antic se obișnuia ca la dregătoriile mai importante să fie folosiți eunuci. Dar în Egipt, spre deosebire de Mesopotamia sau Persia, eunucii nu puteau ocupa demnități înalte, deci dregătorii erau oameni integri, scutiți de castrare[21]. De fapt, în Egiptul antic nici măcar nu era cunoscut la început termenul de „eunuc", ci cel de „famen", care desemna inclusiv pe slujitorii care se ocupau de haremul faraonilor. Termenul de „eunuc" este de proveniență mesopotamiană[22], fiind împrumutat, într-adevăr, de egipteni în urma contactelor comerciale, culturale sau militare cu această regiune înfloritoare de pe malurile fluviilor Tigru și Eufrat. Nici afirmația că Putifar, stăpânul lui Iosif, ar fi fost un eunuc/famen[23] nu este deloc plauzibilă, din moment ce acesta era căsătorit.

Referitor la stăpânul lui Iosif, Putifar, din Facerea 39, 1 aflăm că era o căpetenie de vază la curtea imperială, mai exact, era comandantul gărzii personale a faraonului. Din următoarele două versete ale aceluiași capitol aflăm că: „Domnul însă era cu Iosif și el era om îndemânatic și trăia în casa egipteanului, stăpânul său. Stăpânul său vedea că Domnul era cu dânsul și că toate câte făcea el, Domnul le sporea în mâna lui" (Fac. 39, 2-3). Aceste versete, precum vor mai fi și altele asemenea atât în viața lui Iosif, cât și în a lui Moise, nu trebuie înțelese în sensul că Putifar l-ar fi (re)cunoscut pe Dumnezeul lui Iosif, ci trebuie explicate în sensul că Putifar vedea că Iosif este

---

[16] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 172.

[17] Constantin Daniel, *Civilizația Egiptului antic*, Sport-Turism, București, 1976, p. 169.

[18] Constantin Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, Cartea Românească, Bucureşti, 1985, p. 30.

[19] O situație asemănătoare întâlnim în cartea profetului Daniel, când Nabucodonosor le va da acestuia și celor trei tineri: Anania, Azaria și Misail, luați prizonieri după dărâmarea Ierusalimului, numele babiloniene: Belșațar, Șadrac, Meșac și Abed-Nego (Dan. 1, 7).

[20] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, p. 171.

[21] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 172.

[22] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 291.

[23] Alfred Hârlaoanu, *Istoria universala a poporului evreu*, Zarkony, Bucuresti, 1992, p. 87.

ocrotit de divinitate, divinitate percepută de egipteni într-o manieră politeistă. Deci, Putifar nu aprecia sporul lui Iosif ca un rezultat al intervenției divine a Dumnezeului părinților săi, cum ar fi făcut orice evreu, ci îl considera pe Iosif ca fiind favorizat de unul sau mai mulți dintre zeii egipteni locali sau universali, cel mai probabil ca fiind protejatul zeului Amun, care la vremea respectivă ocupa locul cel mai important în panteonul egiptean.

În ceea ce privește numele lui Putifar, s-a considerat că acesta ar exprima mai degrabă o anumită funcție, că ar fi un titlu, nu un nume propriu, în cazul de față fiind vorba de titlul de „comandant al gărzii, cel numit de faraon". Tot în această manieră trebuie înțeles și numele socrului lui Iosif, preotul Poti-Fera de la On, nume aproape identic cu cel al lui Putifar și care, la fel ca și primul, nu ar fi un nume propriu, ci un titlu, de data aceasta el fiind tradus prin „preotul din On, cel numit de faraon". Cu toate acestea, din lipsă de suficiente dovezi care să ateste clar această teorie, nici interpretarea unui nume propriu nu este total exclusă[24].

Mergând în continuare pe linia asocierii celor două nume, Putifar și Poti-Fera, s-a emis și o altă ipoteză, conform căreia numele lui Putifar este o formă abreviată a numelui lui Poti-Fera. Teoria se întemeiază pe faptul că acesta nu ar fi un caz singular în istoria Egiptului sau a altor curți imperiale orientale: ca doi demnitari să poarte ori același nume, ori nume similare. În Orientul antic era un lucru obișnuit ca cei mai mici în rang să împrumute uneori numele celor mai mari în rang[25].

Cu o teorie și mai senzațională vine Origen, care, legat de cele două nume, Putifar și Poti-Fera, susține în adnotările sale la Facere următoarele:

> „Poti Fera este numele tatălui celei date de femeie lui Iosif (Asineta). Cineva ar putea considera că este altul decât cel ce îl cumpărase pe Iosif (Putifar). Nu și evreii susțin așa, ci spun, din apocrif, că este același, fiind și stăpân, și socru. Și mai spun că această Asineta își acuzase mama în fața tatălui că îi întinsese o cursă lui Iosif și că aceasta nu-i reușise. Pe aceasta (pe Asineta) i-a dat-o lui Iosif, ca să-l arate vrednic în fața egiptenilor: cu nimic de acest fel nu greșise față de casa stăpânului lui"[26].

Această teorie este inadmisibilă din simplul motiv că cei doi, Putifar și Poti-Fera, ocupau în cadrul curții lui faraon funcții diametral opuse, Putifar în domeniul militar, fiind comandant al gărzii personale a faraonului, iar Poti-Fera în domeniul religios, fiind mare preot. În plus, așa cum afirmă chiar și Origen, această teorie, prin care se încearcă să se reabiliteze imaginea lui Putifar în raport cu Iosif, este susținută de evrei pe baza unor apocrife, deci nu este o interpretare canonică. Într-adevăr, incidentul cu încercarea soției lui Putifar de a-l seduce pe Iosif este menționat în literatura religioasă ebraică apocrifă în *Cartea Jubileelor* și în *Testamentul lui Iosif*, ca parte din *Testamentul celor Doisprezece Patriarhi*; în ambele lucrări apocrife episodul acesta stă

---

[24] Ahmed Osman, *Străinul din Valea Regilor: o mumie egipteană misterioasă*, trad. Diana Naghi, Aquila '93, Oradea, 2002, pp. 85–86.

[25] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 291.

[26] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, p. 589.

la baza susținerii unor îndemnuri la castitate[27]. Oricum s-ar pune problema, această teorie iudaică apocrifă este, din punct de vedere creștin, departe de adevăr, chiar dacă încearcă, așa cum spuneam și mai sus, să-i reconcilieze într-o manieră romanțată pe Iosif și pe Putifar, prin intermediul înrudirii dintre cei doi.

Iosif Flavius ne mai dă un detaliu interesant în relatarea sa privind timpul cât Iosif i-a slujit lui Putifar, detaliu nemenționat în paginile Facerii. Astfel, s-ar părea că Putifar i-a fost lui Iosif nu doar un stăpân, ci și un învățător, sau, cel puțin, un mecenat, dându-i lui Iosif o mâncare mai bună decât cea pe care o primeau în mod obișnuit sclavii, dar mai ales instruindu-l pe acesta în științele liberale de la acea vreme, științe la care aveau accesul, în mod normal, doar oamenii liberi, nu și sclavii[28]. Cum se explică acest fapt? Cel mai probabil pe principiul că din moment ce sclavii domestici, precum Iosif, primeau pe lângă numele lor inițial și unul egiptean și aveau dreptul să se căsătorească cu egiptence, era de așteptat ca și gradul lor de instruire culturală să fie unul mai ridicat[29].

Desigur că atunci când vorbim despre perioada ședерii lui Iosif în casa lui Putifar, gândul ne zboară inevitabil la episodul cu femeia acestuia. Chiar înainte de relatarea propriu-zisă a acestui eveniment, cartea Facerea ne pregătește parcă pentru ceea ce va urma, în versetul 6 al capitolului 39, unde se specifică faptul că „Iosif însă era chipeș la statură și foarte frumos la față". Pe lângă aceste calități fizice ale lui Iosif, mai trebuie menționate încă două aspecte care au contribuit la tentativa femeii lui Putifar de a-l atrage pe Iosif la păcat. Primul ar fi faptul că, după toate probabilitățile, Iosif era cu mult mai tânăr ca aceasta[30]. În al doilea rând, femeia se bucura de multe drepturi în Egiptul antic, având o mai mare libertate în comparație cu situația femeilor din alte state și imperii orientale, iar acest lucru i-ar fi sporit femeii lui Putifar îndrăzneala de-a încerca să-l seducă pe Iosif, știind oarecum din timp faptul că dacă lucrurile vor ieși prost, în defavoarea ei, va reuși în cele din urmă să arunce întreaga vină pe Iosif și ea să își păstreze reputația nepătată înaintea soțului său, lucru care, după cum bine știm, s-a întâmplat întocmai.

Din relatarea scripturistică aflăm apoi că nu a fost vorba doar de o tentativă izolată din partea ei, ci „deși ea zicea așa lui Iosif în toate zilele, el n-o asculta să se culce cu ea, nici să fie cu ea" (Fac. 39, 10). Era, se pare, între cei doi un conflict de interese: Iosif este hotărât să își păstreze, pe de o parte, onoarea și încrederea înaintea lui Putifar, din moment ce acesta i-a încredințat toate ale casei sale în mâinile lui și, pe

---

[27] J.M. Court, K.M. Court, *Un dicționar al Bibliei*, p. 488.

[28] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, p. 74.

[29] Din nou trebuie făcută o paralelă cu situația în Babilon a lui Daniel și a celor trei tineri: Anania, Azaria și Misail, care, după ce primesc toți patru nume babiloniene, vor fi inițiați în limba, scrierea și cultura caldeilor timp de trei ani, pentru a putea mai apoi să slujească la curtea lui Nabucodonosor (Dan. 1, 4-6).

[30] Acest lucru ar părea logic, dacă am adopta ipoteza apocrifă conform căreia Putifar și Poti-Fera ar fi una și aceeași persoană, femeia lui Putifar având astfel deja o fiică cu acesta, pe Asineta, viitoarea soție a lui Iosif.

de altă parte, puritatea fizică și, implicit, spirituală, înaintea lui Dumnezeu, în timp ce femeia lui Putifar nu mai ține cont de nimic din responsabilitățile sale de soție, ci se lasă de tot în voia patimii desfrânării.

Până la urmă, se ivește și ocazia potrivită pentru femeia lui Putifar ca să treacă de la propunere la o hărțuire propriu-zisă. Într-una din zile când, potrivit Facerea 39, 11, nu mai era nimeni în casă în afară de ei doi, femeia lui Putifar îl apucă pe Iosif de haină și îi cere din nou, imperativ, să se culce cu ea. Iosif Flavius oferă din nou un detaliu în plus relatării scripturistice, spunând că în ziua aceea era o sărbătoare populară la care puteau lua parte și femeile, însă soția lui Putifar se preface a fi bolnavă ca să rămână acasă și să își poată pune planul în aplicare[31]. Putifar, fiind comandantul gărzii personale a faraonului, trebuia să ia parte la acea sărbătoare, pe când Iosif, nefiind un om liber, s-ar părea că nu este scutit de activitatea casnică în acea zi, în ciuda faptului că era sărbătoare; iată două elemente pe care soția lui Putifar le anticipase deja. Tot Iosif Flavius mai menționează că aceasta l-ar fi supus în cele din urmă pe Iosif unui șantaj: dacă accepta să se culce cu ea, îi va merge mult mai bine decât până acum în casa lui Putifar, ea susținându-l în fața soțului ei, pe când, dacă o va refuza din nou, va avea ea grijă ca întrega poveste să ajungă la urechile soțului său, însă ca și cum Iosif ar fi cel care o silea pe ea la păcat, și astfel îl va compromite în ochii stăpânului său.

Iosif o va respinge și de data aceasta, invocând mai multe argumente de ordin moral și religios[32]. El era conștient că dacă va accepta să se culce cu soția stăpânului său, mai devreme sau mai târziu i se va descoperi fapta, iar sfârșitul i-ar fi fost unul sumbru, chiar moartea, atât pe plan fizic, cel mai probabil printr-o execuție sau sfârșindu-și zilele în temniță, nemaifiind vorba în acest caz de șansa de a ajunge al doilea după faraon, cât și pe plan spiritual, prin înfăptuirea păcatului preacurviei[33]. Dar se pare că acestea nu au avut nici un efect asupra femeii aprinse de pofta desfrânării.

Episodul tentativei ultime a femeii lui Putifar este mult mai detaliat prezentat în Coran, intrând adesea în contradicție cu varianta biblică. Astfel, în sura 12, 25-35, ni se relatează că femeia lui Putifar i-a rupt lui Iosif cămașa pe la spate atunci când acesta s-a zbătut să scape din mâinile ei, iar un membru al familiei lui Putifar, dându-și cu părerea asupra celor întâmplate între Iosif și soția acestuia, spune că dacă avea cămașa ruptă în față, atunci femeia avea dreptate, dar dacă avea cămașa ruptă la spate, atunci el avea dreptate. În ciuda faptului evident că Iosif este nevinovat și chiar și după ce Putifar îi ordonă soției sale să își ceară scuze lui Iosif, acesta din urmă tot o sfârșește aruncat în temniță, la insistențele soției stăpânului său care începuse să fie bârfită de restul egiptencelor pentru fapta sa, dar și ca o măsură de precauție. Iosif Flavius, în concordanță cu varianta scripturistică (Fac. 39, 16-20), spune că Putifar nu s-a îndoit nicio clipă de adevărul variantei susținute de soția sa, aruncându-l pe Iosif în temniță fără nicio anchetă. Se pare că avantajul întâietății în aducerea unei

[31] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, p. 75.

[32] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, pp. 75-76.

[33] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, pp. 419-421.

acuzații (reală sau falsă) pe care îl avea femeia în Egiptul antic, i-a fost deosebit de util femeii lui Putifar în această situație, ea putând scăpa astfel de riscul de a afla Putifar varianta reală a evenimentului, dar, totodată, beneficiind de o răzbunare asupra lui Iosif pentru felul în care a fost sfidată de acesta[34].

Deși Biblia nu ne dă numele soției lui Putifar, conform unei tradiții egiptene, inclusă mai apoi în cea islamică și din care a trecut și în literatura ebraică, aceasta s-ar fi numit Zelekha[35] sau Zuleiha, iar episodul dintre ea și Iosif a devenit, ulterior, una dintre cele mai cunoscute povești de dragoste (neîmplinită însă) din literatura persană și cea arabă[36]. Chiar dacă acest nume este absent din relatarea canonică a Sfintei Scripturi și din cea a Coranului, aceasta nu înseamnă că nu ar fi posibil faptul ca pe soția lui Putifar chiar să o fi chemat așa. Sfânta Scriptură și Coranul se distanțează însă considerabil de tradiția egipteană amintită, atunci când aceasta afirmă, într-un mod total eronat și neverosimil, că Zelekha/Zuleiha ar fi de fapt soția dată lui Iosif[37]. Este o teorie cu mult mai absurdă decât cea care susține că Putifar și Poti-Fera ar fi de fapt una și aceeași persoană; din moment ce Zelekha/Zuleiha era deja soția lui Putifar, faraonul nu avea cum s-o dea lui Iosif de soție, mai ales că textele canonice scripturistice și coranice, pe lângă faptul că nu pomenesc nimic de acest lucru, nici nu ne-ar lăsa să deducem că Putifar ar fi murit între timp, iar astfel această ipoteză forțată să poată avea o cât de mică șansă să fie și adevărată.

La Facerea 39, 20 citim că „luând stăpânul (Putifar) pe Iosif, l-a băgat în temniță, unde erau închiși cei ce greșeau regelui. Și a rămas el acolo în temniță". Trebuie cunoscut aici că închisorile Egiptului, ca mai toate închisorile lumii, aveau trei scopuri: 1. Loc de izolare pentru cei certați cu legea; 2. Sursă de brațe de muncă pentru cele mai grele munci; 3. Loc de ședere pentru acele categorii de deținuți care așteptau judecata. De obicei, fiecare judecată avea loc în închisoare, deoarece administrația acestora funcționa destul de eficient și de rapid, fiecare deținut trecând printr-o procedură care consta în șapte secțiuni separate, începând cu arestarea și terminând cu aducerea la îndeplinire a sentinței, la termenul fixat[38]. Cel mai probabil, Iosif făcea parte din a treia categorie de deținuți, deși textul scripturistic amintit mai înainte l-ar plasa în prima categorie, printre „cei ce greșeau regelui". Oricare ar fi situația, un lucru rămâne cert: și în temniță, la fel precum în casa lui Putifar, Iosif a aflat trecere înaintea guvernatorului închisorii, fiind pus de către acesta în funcția de administrator al temniței și al deținuților din ea, el gestionând bine situația cu ajutorul lui Dumnezeu (Fac. 39, 21-23). Mai precizăm faptul că și guvernatorul închisorii, la fel ca și Putifar, îl considera pe Iosif ocrotit de unul dintre zeii egipteni, și, în ni-

[34] I. Flavius, *Antichități iudaice*, vol. I, pp. 76-77.

[35] A. Osman, *Străinul din Valea Regilor*, p. 166.

[36] John Baldock, Anca Irina Ionescu, *Femeile din Biblie*, Lider, București, 2008, p. 55.

[37] A. Osman, *Străinul din Valea Regilor*, p. 166.

[38] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 173.

ciun caz, de Dumnezeul părinților săi evrei, pe care nu avea cum să îl cunoască guvernatorul (Fac. 39, 23).

Iosif: tâlcuitorul de vise

În Egiptul antic, dar nu numai, visele erau considerate avertismente pentru viitor, premoniții sau presimțiri inexplicabile ale unor întâmplări care vor urma. În incinta templelor locuiau anumiți învățați, specializați anume în tâlcuirea viselor, iar faraonul apela la aceștia atunci când avea un vis, fiind convins că ei aveau mereu cheia interpretării lui[39]. Acești învățați nu se ocupau numai de vise, ei îndeplinind și diferite alte ritualuri și executând tot felul de vrăji. Instruirea acestora avea loc în *Casa Vieții*, o școală organizată, de regulă, în preajma unui templu, în care se producea, copia și preda arta magiei pe baza unor cărți special concepute pentru interpretarea viselor[40]. La egipteni, divinația sau mantica erau mai degrabă o artă, nefiind în mod absolut în strânsă legătură cu viața religioasă, deși preoții puteau fi și ei prezicători și ghicitori ai viitorului, practică ce se realiza cel mai adesea prin ghicirea viselor (oniromanție) și prin tâlcuirea lor (onirocriție). Dar acest lucru putea fi făcut la fel de bine și de un mirean sau chiar de un străin, așa cum a fost Iosif[41].

De asemenea, era normal ca visul să fie perceput ca un punct de contact al omului cu divinul. Egiptenii vedeau în somn atât o stare de odihnă a omului, cât și o stare prin intermediul căreia omul putea intra în contact atât cu zeii, cât și cu cei morți, ei arătându-se în vise, indiferent dacă acestea erau spontane (precum în cazul mai-marelui paharnic, mai-marelui pitar și a faraonului) sau erau declanșate prin incubație, adică prin petrecerea unei nopți în capela funerară a unui defunct, ori în sanctuarul unei zeități).

Așa cum vedem din exemplele scripturistice în care este implicat Iosif, visul era valabil atât pentru simpli particulari, cât și pentru faraoni, cărora zeii li se arătau în vis, ori le trimiteau semne sub forma minunilor, a oracolelor sau chiar prin inspirație directă, din moment ce faraonul era perceput ca fiind un zeu printre oameni. Mesajele transmise prin vis erau, de cele mai multe ori, istorice sau politice[42], dar adeseori puteau căpăta și o semnificație religioasă, socială, culturală sau individuală ori colectivă, vizându-l uneori exclusiv pe faraon, iar în alte cazuri întreg poporul egiptean, întreg imperiul de pe Nil. De aici rezultă și importanța faptului de a găsi omul care chiar se pricepea să interpreteze corect un vis, deoarece și în acest „sector" și-au făcut simțită prezența numeroși șarlatani și escroci[43].

---

[39] A. Moldovan, „Propedeutică biblică: 1. Istoria patriarhilor biblici (note de curs)", p. 34.

[40] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalităţi din Vechiul şi din Noul Testament*, p. 173.

[41] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, p. 394.

[42] Pascal Vernus, Jean Yoyotte, *Dicţionarul faraonilor*, trad. Maria-Ioana Vasiloiu, Artemis, Bucureşti, 2005, p. 266.

[43] Chiar și astăzi, în societatea în care trăim, auzim, vedem sau chiar întâlnim fel de fel de tâlcuitori sau interpreți de vise care nu au nicio legătură cu Dumnezeu, ci urmăresc prin aceasta doar un

Dar tâlcuirea viselor îi aparține de fapt lui Dumnezeu, nu ghicitorilor sau magicienilor, ea făcându-se printr-un om virtuos și credincios așa cum era Iosif. El nu a căutat să tâlcuiască visele mai-marelui paharnic și mai-marelui pitar în temniță sau cele două vise ale faraonului potrivit priceperii sale, fără să-L aibă ca îndrumător în aceasta pe Dumnezeu: „Nu eu, ci Dumnezeu va da răspuns pentru liniștirea lui Faraon" (Fac. 41, 16). Sub inspirația divină, Iosif putea explica orice vis, dacă acesta chiar avea o semnificație specială pentru cel care l-a visat[44]. După cum am văzut și mai înainte, Iosif avea încă din copilărie vise premonitorii pe care tatăl său Iacov, chiar dacă nu le dezvăluia pe față tâlcuirea de teamă ca nu cumva frații mai mari să atenteze la viața lui Iosif, cu siguranță că le înțelegea semnificația și le păstra tâlcuirea doar pentru sine (Fac. 37, 9-11). De fapt, chiar și frații săi intuiau în mare măsură semnificația acestor vise (Fac. 37, 5-8).

Relatarea coranică despre tâlcuirea viselor mai-marilor paharnic și pitar în temniță este precedată de îndemnul indirect adresat de Iosif celor doi confrați de temniță de a-L recunoaște pe adevăratul Dumnezeu, renunțând la închinarea la zeii lor păgâni (sura 12, 37-40). Această secțiune nu este prezentă în paginile Sfintei Scripturi, dar aceasta nu înseamnă că Iosif nu le-ar fi vorbit deloc celor doi despre Dumnezeul părinților săi din moment ce Îl menționează pe Acesta în postura de adevăratul tâlcuitor al viselor celor doi (Facere 40, 8), chiar și fără să îi sfătuiască să se convertească la credința lui. În ceea ce privește visele lor și tâlcuirea acestora de către Iosif, se pare că, spre deosebire de visele faraonului, care au un înțeles mai profund, acestea, potrivit lui Origen, au ca simboluri ale celor trei zile de așteptare două exemple cotidiene specifice funcțiilor îndeplinite de cei doi întemnițați la curtea regală[45]: vița de vie cu trei coarde pline cu struguri pentru mai-marele paharnic (Fac. 40, 9-13) și cele trei panere cu pâine și aluaturi pentru mai-marele pitar (Fac. 40, 16- 19).

Un aspect interesant al acestor tâlcuiri îl constituie faptul că Iosif nu doar tâlcuiește visele celor doi întemnițați, ci, totodată, le și profețește viitorul prin tâlcuirea făcută, profeție care se va îndeplini întocmai în viitorul apropiat, după trei zile. Acest lucru este valabil și în cazul tâlcuirii viselor faraonului, care se vor îndeplini întocmai în decursul celor paisprezece ani, și, desigur, în cazul viselor pe care le-a avut el însuși când era în casa tatălui său și care, de asemenea, se vor împlini la vremea cuvenită. Așadar, nu considerăm că ar fi greșit să îl plasăm și pe Iosif în rândul profeților, chiar dacă darul profeției lui nu s-a manifestat în aceeași manieră precum în cazul profeților prin excelență ai lui Israel.

Iosif prevestește chiar și întâlnirea viitoare cu frații săi peste ani de zile încă de când este întemnițat. Deși greu de sesizat acest lucru, el apare într-o manieră indirectă, as-

câștig financiar.

[44] A. Moldovan, „Propedeutică biblică: 1. Istoria patriarhilor biblici (note de curs)", p. 34. Din nou apare o paralelă între Iosif care tâlcuiește visele faraonului în Egipt și profetul Daniel care tâlcuiește visele lui Nabucodonosor în Babilon (Dan. cap. 2 și 4). Desigur că în Sfânta Scriptură mai găsim și alte locuri în care providența divină lucrează prin intermediul visului.

[45] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, p. 581.

cunsă, la Facerea 40, 14-15, când Iosif îl roagă pe mai-marele paharnic ca atunci când va fi reabilitat în funcție să pună o vorbă bună pentru el la faraon ca să îl scoată din temniță, spunând că este nevinovat și că a fost furat din pământul evreilor și adus în Egipt (Fac. 40, 15). De ce oare nu spune Iosif varianta adevărată, adică faptul că a fost vândut de frații săi caravanei de negustori, deci nu că a fost furat de aceștia? Din cauză că, știind că îi va revedea pe frații săi în viitor într-un cu totul alt context decât acela de mai înainte[46], Iosif nu vrea să îi discrediteze pe frații săi înaintea tatălui lor și a faraonului, căci aceștia ar fi trebuit atunci să dea socoteală de fapta lor josnică[47]. Așa că el lasă impresia tuturor celor din jur că ar fi fost furat de madianiți și adus în Egipt, deși în ceea ce-i privește pe frații săi, le amintește varianta adevărată, fără însă a-i mustra pentru fapta lor (Fac. 45, 4-5).

Se pare că, din păcate, trec doi ani de la tâlcuirea viselor în temniță (Fac. 41, 1) și mai-marele paharnic uită să mai mijlocească la faraon pentru eliberarea lui Iosif. Și probabil că nici după cei doi ani nu și-ar mai fi adus aminte dacă nu se întâmpla ca faraonul să aibă două vise pe care toți magii și înțelepții Egiptului, de care aminteam mai înainte că se ocupau cu acestea, nu sunt în stare să i le explice. Atunci, la intervenția mai-marelui paharnic, Iosif este eliberat din temniță pentru a tâlcui visele faraonului. În Coran, se spune că Iosif este eliberat doar după ce-i spune faraonului explicarea celor două vise, prin intermediul mai-marelui paharnic, iar faraonul se arată mulțumit de aceasta.

Odată cu eliberarea sa, tot conform variantei coranice, femeia lui Putifar recunoaște că Iosif nu a fost vinovat de fapta pentru care a fost întemnițat și că vina îi aparține doar ei (sura 12, 42-53). Deși aceste relatări nu se găsesc și în textul biblic, ele nu sunt de această dată în contradicție cu acesta; indiferent dacă Iosif era eliberat înainte de tâlcuirea viselor sau după aceasta, urmările rămân aceleași.

În ceea ce privește importanța viselor lui faraon, se poate spune că, spre deosebire de visele celor doi din temniță, care sunt de interes personal, acestea sunt de interes național, chiar internațional s-ar putea zice, dacă avem în vedere faptul că Egiptul a hrănit și popoarele din jurul său în timpul anilor de foamete, nu doar proprii supuși. Era normal ca și sensul și tâlcuirea lor să fie mai profunde. La fel precum în cazul lui Daniel în Babilon (Dan. cap. 2), oare cum de nu s-a găsit niciun înțelept dintre toți cei pe care i-a chemat faraon să îi poată explica acestuia visele? Origen explică aceasta pe baza unui detaliu talmudic potrivit căruia faraonul ar fi primit odată cu visele și tâlcuirea acestora, doar că nu și-o mai putea aminti complet. În acest caz, înțelepții și magii nu ar mai fi trebuit să-i tâlcuiască complet cele două vise, ci doar să-i amintească anumite detalii din tâlcuire pentru ca faraonul să o recunoască pe cea corectă.

---

[46] Chiar dacă se poate susține faptul că Iosif avea și darul profeției odată cu cel al tâlcuirii viselor, nu înseamnă că el știa și momentul exact când îi va revedea pe frații săi. Cel puțin aceasta nu reiese din textul biblic. Iar raportul ulterior dintre Iosif și frații săi este diferit de această dată, el fiind al doilea om în imperiul egiptean după faraon, în timp ce frații lui sunt niște străini obligați de foamete să vină în Egipt după hrană.

[47] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 172.

Probabil că așa s-au și desfășurat lucrurile, căci este greu de crezut ca magii și înțelepții să se fi scuzat de la bun început că nu se pricep să tâlcuiască visele, fără ca măcar să fi încercat aceasta. De aceea, atunci când Iosif i le-a tâlcuit, se prea poate ca faraonul să își fi amintit limpede tâlcuirea văzută în ele și astfel să se încredințeze că cele spuse de Iosif sunt corecte[48].

Iosif îi spune faraonului încă de la început că nu el, ci Dumnezeu este Cel care va tâlcui visele (Fac. 41, 16), că cele două vise transmit de fapt un singur mesaj (Fac. 41, 25) și că acest mesaj apare diferit în două vise tocmai pentru a dovedi faptul că Dumnezeu va duce negreșit la îndeplinire cât de curând cele hotărâte (Fac. 41, 32). Așa cum spuneam și în cazul lui Putifar și al guvernatorului temniței, și în ceea ce-l privește pe faraon (Fac. 41, 38-39), acesta considera că Iosif era favorizat de unul dintre mulții zei egipteni, în niciun caz de Dumnezeul adorat de evrei, pe care faraon nu avea cum să-L cunoască.

În același timp, Iosif îi subliniază faraonului faptul că Dumnezeu este Cel care i-a trimis visele și i le va și tâlcui (Fac. 41, 28), pentru a arăta că cele prevestite în vise se vor întâmpla mai apoi cu adevărat, acesta fiind planul providenței divine. Oricum, nu ar fi de mirare ca, mulțumit de tâlcuirea celor două vise, faraonul să fi început a-l percepe pe Iosif ca fiind un individ iubit de divinitate, înzestrat cu har, inițiat în cele religioase, mistice, dacă nu chiar făcând parte dintr-un neam preoțesc. Probabil de aceea îl și căsătorește cu fiica marelui preot Poti-Fera de la Iliopolis, numită Asineta, pentru ca, pe lângă privilegiile de care Iosif se va bucura în Egipt pe plan politic în poziția sa de al doilea om în imperiu după faraon, să se bucure de privilegii și pe plan religios, poate chiar să fie integrat într-o carieră în cadrul corpului sacerdotal prin această înrudire.

Dar cum se explică până la urmă cele două vise ale faraonului? Tot Origen ne dă o explicație corespunzătoare atunci când spune că: „Visele faraonului erau vacile și spicele. Prin primele este arat pământul, iar celelalte sunt produse de el, făcându-se regelui semne prevestitoare ale abundenței și ale lipsei”[49]. Într-adevăr, ambele se referă la factorul agricol, simbolizat în aceste cazuri prin două dintre cele mai importante zeități egiptene: zeița Hathor și zeul Osiris. Zeița Hathor, una dintre cele mai complexe zeități egiptene, era percepută ca fiind zeița-vacă universală, mamă simbolică a faraonului, patroană a dragostei, a muzicii, a dansului și a ținuturilor străine, având totodată și o valență funerară. În primul vis al faraonului iese în evidență mai ales conexiunea dintre cele două rânduri de câte șapte vaci și faptul că Hathor, ca zeiță a destinului faraonului, apare sub forma a șapte zeițe ursitoare cu chipuri de vaci[50]. Așa de prețuită era vaca în ipostază de reprezentare a zeiței Hathor, încât egiptenii aveau

[48] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, pp. 585-587.

[49] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, p. 585.

[50] George L Hart, *Dicționarul zeilor și zeițelor Egiptului antic*, trad. Mirella Acsente, Artemis, București, 2004, pp. 54–59. Se poate face o paralelă între cinstirea de care se bucura vaca în religia Egiptului antic și venerația de care se bucură vaca în zilele noastre în India, din partea adepților hinduși.

interdicție de a mânca carne de vacă, permisă fiind doar cea de taur[51]. Osiris este cunoscut în Egiptul antic, pe lângă simbol al învierii și judecător al morților, și ca zeu al vegetației și al recoltei, de unde și asocierea lui cu spicul de grâu. De fapt, ambele vise ale faraonului, după cum preciza și Origen, sunt în legătură cu etapele agricole ale semănatului, creșterii și seceratului recoltelor, având ca bază mitologică legenda lui Osiris, în care acesta este reprezentantul pământului roditor și al bogatei vegetații din Delta Nilului, aflat într-un permanent conflict cu fratele său, zeul Seth, care este reprezentantul pământului arid, neroditor și al deșertului[52].

Desigur că și numărul șapte își are înțelesul și rostul lui în cele două vise, știindu-se faptul că el este inclus în categoria numerelor sacre pentru multe popoare și culturi ale lumii. Pentru egipteni, șapte era un număr foarte important, el semnificând finalitatea unui ciclu, al completitudinii formată din pământ, reprezentat prin numărul patru, și cer, reprezentat prin numărul trei. Mitul lui Osiris era fundamentat pe numărul paisprezece, ca o extrapolare simbolică a ciclului lunar: luna, ca astru, dispare în fiecare lună timp de trei zile, între luna în creștere și luna în descreștere, între luna plină și luna neagră, luna morții de trei zile precedă resurecția lunii noi. Numărul paisprezece (7+7) devine astfel numărul morții și al învierii zeului Osiris[53], acest ciclu fiind simbolizat prin cele șapte vaci slabe/spice uscate care le înghit pe cele șapte vaci grase/spice frumoase[54].

Pentru egiptenii antici, ca și pentru indienii hinduși din zilele noastre, vaca reprezenta hrana trupului și a spiritului. Iar spicul de grâu era pentru egiptenii antici un simbol solar al germinației. În ambele vise este prezentă ideea de ciclu evoluție-involuție, creștere-descreștere, vacile/spicele slabe și urâte luând locul vacilor/spicelor grase și frumoase[55], ca prevestiri ale faptului că după șapte ani de belșug și de bogăție vor urma alți șapte ani de foamete și de lipsuri.

Ce funcție a avut de fapt Iosif la curtea lui faraon?

Majoritatea bibliștilor sunt de acord asupra faptului că funcția pe care Iosif a deținut-o la curtea faraonului, a doua după acesta din urmă, a fost aceea de vizir. În limba egipteană antică această funcție era denumită prin termenul *tjaty*, prin care se înțelegea cel mai înalt demnitar al țării după faraon, un fel de prim-ministru, șeful aparatului prin intermediul căruia faraonul administra întregul Egipt; această admi-

[51] Magda Stan, Cristian Vornicu, *Istoria lumii pentru toți: antichitatea*, Niculescu, Bucureşti, 2007, p. 23.

[52] Pentru mai multe detalii cu privire la legenda lui Osiris și la conflictul acestuia cu Seth, a se consulta: Rebeca Rubinstein, *Miturile Egiptului antic*, trad. Valentin Mândâcanu, Arc, Chişinău, 2008, pp. 30–50; Milica Edvinovna Matie, *Miturile Egiptului antic*, trad. E Zelter și Costache Nani, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1958, pp. 56–68.

[53] Conform mitului său, Osiris este omorât și sfârtecat de fratele său Seth în paisprezece bucăți, corpul lui fiind refăcut mai apoi și înviat de către soția sa, zeița Isis, și de către fiul lor, zeul șoim Horus.

[54] Julien Behaeghel, *Biblia în lumina simbolurilor*, trad. Rita Chirian, Paralela 45, Piteşti, 2010, p. 136.

[55] J. Behaeghel, *Biblia în lumina simbolurilor*, p. 176.

nistrație se baza în primul rând pe scriere, de aceea între scribi și vizir exista o strânsă colaborare, ambele categorii de funcționari având-l ca patron pe zeul înțelepciunii, Thot. Deși vizirul deținea în Egiptul antic și un important rol juridic, în ceea ce-l privește pe Iosif, se pare că a excelat ca vizir în domeniul controlului producției. Lui i se aduceau la cunoștință fenomenele naturale, favorabile sau nefavorabile, care influențau culturile, precum abundența ori lipsa ploilor și a inundațiilor, iar el, în funcție de acestea, stabilea taxele pe recolte, supraveghea transportul și repartiția acestora. Dar pe lângă toate acestea, așa cum vom vedea în cele ce urmează, vizirul îmbina în persoana sa atât funcții civile, precum controlul miliților imperiale, al plecării și sosirii navelor din/în porturi, organizarea ceremoniilor imperiale sau restaurarea edificiilor, cât și funcții religioase, precum aducerea de ofrande în temple sau pregătirea monumentelor funerare ale faraonului[56].

Cu toate acestea, unii bibliști infirmă faptul că Iosif ar fi deținut funcția de vizir la curtea lui faraon, susținând că ar fi fost doar un fel de ministru al agriculturii, fără să observe că, așa cum am arătat mai sus, vizirul cumula în persoana sa și această funcție. Alții, considerând greșit că în Egiptul antic vizirul și prim-ministrul erau două persoane distincte, susțin că Iosif a deținut un rol echivalent celui de prim-ministru la curtea faraonului, dar nu și celui de vizir[57]. În Coran, această funcție atribuită lui Iosif apare sub numele de „păzitor înțelept peste hambarele țării" (sura 12, 55), funcție pe care o cere chiar Iosif lui faraon ca să fie numit în ea, spre deosebire de varianta scripturistică, unde faraonul îl numește pe Iosif în această funcție fără să-i ceară acestuia consimțământul. După alți cercetători, Iosif ar fi deținut funcția de „Supraveghetor al grânarelor" sau pe cea de „Mare Administrator al Stăpânului celor două Ținuturi", sugerându-se totodată și varianta că el ar fi combinat aceste două funcții, devenind astfel ministru al agriculturii, dar cu responsabilități adiționale privind și administrarea proprietăților private ale faraonului[58]. Și această teorie se întemeiază pe greșita înțelegere a faptului că vizirul și ministrul agriculturii sau administratorul averilor lui faraon, erau trei persoane distincte, pe când, în realitate, cele trei funcții erau cumulate de o singură persoană, cea a vizirului.

Textul scripturistic pe baza căruia se întemeiază teoria că Iosif ar fi fost vizir este cel de la Facerea 41, 40-41: „Să fii dar tu peste casa mea (a faraonului). De cuvântul tău se va povățui tot poporul meu și numai prin tronul meu voi fi mai mare decât tine!...Iată, eu te pun astăzi peste tot pământul Egiptului!". Dar, mai ales, ceremonia de numire a lui Iosif în această funcție, descrisă în versetele 42-45, vine să întărească afirmația că Iosif a fost într-adevăr numit în funcția de vizir. Faraonul îi dă lui Iosif inelul său, îl îmbracă în haină de vison, îi pune un lanț de aur la gât, îl plimbă în a doua trăsură a sa, poruncește ca poporul să se pună în genunchi în fața lui Iosif când

[56] P. Vernus, J. Yoyotte, *Dicționarul faraonilor*, pp. 266-267.

[57] D. Bondalici, *Enciclopedia marilor personalități din Vechiul și din Noul Testament*, p. 174.

[58] Bill Manley (ed.), *Șaptezeci de mistere ale Egiptului antic*, trad. Diana Tăutan, Editura Aquila '93, Oradea, 2004, p. 271.

trece acesta, îi dă de soție pe fiica marelui preot din Iliopolis și îi schimbă numele în Țafnat-Paneah[59]. În special versetul 44 este sugestiv în susținerea acestei teorii: „Eu sunt Faraon! Dar fără știrea ta (a lui Iosif), nimeni nu are să-și miște nici mâna sa, nici piciorul său, în tot pământul Egiptului!”[60]. Desigur că nu mai e cazul să ridicăm problema dacă un semit, mai ales unul provenit dintre sclavi și care, pe deasupra, a făcut și temniță, deși nevinovat, putea deține funcția de vizir la curtea faraonului, din moment ce Iosif trăiește în timpul când Egiptul era în mare parte sub ocupația hicsoșilor, care erau înrudiți cu evreii, pe linia lui Sem.

Dar, în cele din urmă, considerăm că nu titlul funcției pe care a avut-o Iosif contează așa de mult pe cât contează modul în care acesta și-a îndeplinit-o. Faraonul îi spune lui Iosif după ce acesta îi tâlcuiește visele că „De vreme ce Dumnezeu ți-a descoperit toate acestea (tâlcuirile viselor), nu se află om mai înțelept și mai priceput decât tine” (Fac. 41, 39). După cum aminteam și mai înainte, faraonul îl considera pe Iosif un favorit al uneia sau al mai multor divinități egiptene, dacă nu chiar un inițiat în misteriile religioase egiptene sau, cel puțin, în ceea ce privește tâlcuirea viselor.

Era un lucru foarte important în Egiptul antic faptul ca vizirul să aibă și o influență religioasă, nu doar politică și socială. Așa cum am subliniat mai sus, el trebuia să îndeplinească atât sarcini civile, cât și sarcini religioase. Astfel, printre acestea din urmă pot fi enumerate: astronomia, care, în Egiptul antic, se afla într-o profundă legătură cu religia, vizirul fiind responsabil de urmărirea permanentă a stelei Sirius, care determina începutul inundațiilor Nilului[61]; o sarcină juridico-religioasă, vizirul fiind cel care îi punea la îndemâna faraonului codul de legi în timpul unui proces[62], el îndeplinind în acest caz rolul de preot al zeiței dreptății, Maat[63]; tot legat de aspectul religios-sacerdotal, se pare că vizirul putea și el numi preoții din posturile mai mărunte, după cum faraonul îi numea pe cei din posturile mai importante, iar în rândurile acelor preoți mireni foarte răspândiți în Egiptul antic s-au numărat adesea și vizirii, din cele mai vechi timpuri și până în vremea lui Iosif[64]. Rolul religios important pe care trebuia să îl îndeplinească un vizir la curtea imperială se pare că l-a determinat pe faraon să îl căsătorească pe Iosif cu fiica marelui preot din Iliopolis, tocmai

[59] Este posibil ca acest nume Iosif să îl fi primit încă din vremea când slujea în casa lui Putifar, acum el fiind doar recunoscut și proclamat oficial de către faraon. Dar la fel de posibilă este și varianta conform căreia Iosif primește acest nume de la faraon tocmai pentru a se sublinia mult mai clar importanța funcției în care a fost numit. Cf. B. Manley (ed.), *Șaptezeci de mistere ale Egiptului antic*, p. 273.

[60] A. Osman, *Străinul din Valea Regilor*, pp. 128-131. Chiar dacă vorbește despre această ceremonie de numire în funcția de vizir cu scopul de a-l identifica pe Iosif cu vizirul Yuya, autorul dovedește, indirect și involuntar, faptul că această ceremonie de numire în funcția de vizir a fost îndeplinită la fel ca în cazul lui Yuya și în ceea ce-l privește pe Iosif, deci acesta chiar a deținut rolul de vizir.

[61] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, p. 167.

[62] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, p. 364.

[63] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, p. 245.

[64] C. Daniel, *Cultura spirituala a Egiptului antic*, pp. 340, 343. Se prea poate ca evreii să fi preluat pe filieră egipteană, după modelul preoților mireni, împărțirea preoților de la templul din Ierusalim în grupuri rânduite să slujească consecutiv acolo o anumită perioadă de timp.

cu scopul de a-i consolida poziția nou obținută, atât sub latura politică și socială, cât și sub latura religioasă.

Un aspect foarte important legat de raportul dintre vizir și faraon, aspect reliefat de altfel într-o manieră indirectă și în versetele amintite mai sus, este acela că vizirul era pentru faraon un fel de dublură a sa[65], fiind investit cu aproape toate drepturile și prerogativele imperiale. Iar această ipostază de dublură a faraonului apărea destul de clar în ceea ce privește domeniul agricol pe care îl gestiona vizirul. Astfel, dacă faraonul, ca zeu întrupat, era responsabil, așa cum am mai spus, de bunul sau de răul mers al recoltei, în aceeași ordine de idei vizirul, ca dublură a faraonului, împărțea cu el această responsabilitate. Nu e deci de mirare că faraonul, văzând că Iosif a tâlcuit bine cele două vise cu nuanță agricolă și că este un om capabil să coordoneze sectorul agricol egiptean în timpul celor șapte ani de foamete, l-a numit în această funcție. Se știe că în Egiptul antic au fost și perioade când revărsările Nilului nu au fost suficiente pentru a asigura o recoltă bogată și, implicit, resurse de hrană suficiente. În aceste situații trebuiau prevăzute soluții pentru perioadele de secetă, mai ales că anii fără revărsări bogate puteau să se succeadă, așa cum a fost și în cazul lui Iosif. Astfel, rolul puterii centrale reprezentată de faraon, dar pusă în aplicare în numele său de către vizir, era acela de a crea rezerve de cereale în hambarele regale pentru a putea fi depășite perioadele de criză. Într-adevăr, în Egipt, vedem că ordinea politică condiționa de cele mai multe ori ordinea din natură, iar anarhia era mereu sinonimă cu foametea[66].

Chiar și înainte de Iosif au existat în Egipt mai mulți ani consecutivi de recolte slabe și de foamete, cu preponderență în timpul tulburărilor politice, atunci când puterea centrală, prin vizir, nu mai putea să gestioneze eficient criza ivită. O stelă ce se vrea aparținând perioadei Regatului Vechi (2686-2180 î. Hr.), dar care a fost în realitate redactată abia în perioada Regatului Târziu (1086-30 î. Hr.), numită „stela foametei", relatează că în timpul domniei faraonului Djoser din a treia dinastie (aprox. 2650-2630 î. Hr.) au fost la un moment dat șapte ani consecutivi de foamete, întocmai precum în cazul lui Iosif, buna organizare a puterii centrale în mâinile vizirului reușind în cele din urmă să scoată cu bine țara din acest impas[67]. Oricum, amintirea acestei perioade de foamete s-a simțit ulterior puternic impregnată în mentalitatea egiptenilor, în multe morminte din Regatul Vechi fiind descoperite mici reproduceri din lut a grânarelor, semn că cineva și-a pus problema faptului că și cei morți s-ar putea să aibă parte în lumea cealaltă de lungi ani de foamete[68].

În orice caz, Iosif s-a dovedit a fi un vizir pe măsura așteptărilor faraonului, după cum aflăm din Facerea 41, 46-50, 53-57. Referitor la strângerea proviziilor de pâine și de grâu în cei șapte ani de belșug pentru cei șapte ani de lipsuri, s-a speculat, în mod total greșit, începând încă din secolul al VI-lea d. Hr., faptul că acele grânare

---

[65] A. Osman, *Străinul din Valea Regilor*, p. 128.

[66] Jean Vercoutter, *Egiptul antic*, trad. Gheorghe Țițeica, Corint, Bucureşti, 2002, p. 23.

[67] P. Vernus, J. Yoyotte, *Dicționarul faraonilor*, p. 109.

[68] W. Keller, *Şi totuşi Biblia are dreptate. Arheologii confirmă adevărurile biblice*, p. 113.

sau hambare în care Iosif a strâns recoltele ar fi fost de fapt piramidele. Or, astăzi este clar și limpede lămurit și acceptat de către toți egiptologii că piramidele îndeplineau un rol funerar, în niciun caz pe acela de depozite de cereale[69]. Conform cercetărilor arheologice, spațiul din interiorul piramidelor nu era suficient de încăpător pentru a depozita o cantitate așa mare de cereale, încât să poată fi distribuită contra cost și străinilor, precum în cazul fraților lui Iosif, ci cel mult cât să se poată hrăni, timp de șapte ani, locuitorii de pe o stradă nu foarte lungă[70]. Și chiar dacă ar fi putut adăposti totuși o cantitate redusă de cereale, din arhitectura piramidelor ne putem da seama că acestea nu au fost proiectate nici pe departe ca să îndeplinească funcția de depozite de provizii. În plus, conform Facerea 41, 35, 48, se pare că acele hambare se aflau în interiorul unor cetăți, de care aparțineau terenurile agricole din jurul lor. Or, se știe faptul că piramidele nu au fost construite ca niște clădiri auxiliare unor cetăți, ci erau independente de acestea.

Apoi Iosif s-a descurcat foarte bine în funcția sa de vizir și atunci când, după primii doi ani de lipsuri, foametea a început să se întețească în Egipt și în ținuturile din jur, iar oamenii, urmând sfatul lui Iosif, și-au vândut ușor argintul, vitele și pământul și chiar pe ei faraonului pentru ca să poată cumpăra grâne de la Iosif și să nu moară de foame. Iosif a adunat astfel pentru vistieria faraonului tot aurul și argintul obținut de pe grâul ce se cumpăra de la el și de pe vitele și pământurile egiptenilor.

Totodată, el a hotărât prin lege ca egiptenii să dea în fiecare an lui faraon a cincea parte din recoltele lor (Fac. 47, 13-26). Origen vine cu o explicație interesantă a acestui număr impus de Iosif egiptenilor, punându-i în antiteză pe egiptenii care oferă a cincea parte din roadele lor faraonului, cu israeliții care oferă zeciuială preoților din roadele lor, după Legea lui Moise. El spune că „poporul egiptean plătește tribut după numărul cinci, căci acesta desemnează simțurile trupești, cărora poporul carnal le slujește. Căci întotdeauna egiptenii se supun celor vizibile și trupești. Dimpotrivă, poporul israelit onorează decada, numărul perfecțiunii: și-a asumat zece enunțuri ale Legii, prin puterea Decalogului, și a primit misterele ascunse acestei lumi prin dar divin. Și în Noul Testament decada este, la fel, de cinste”[71]. Se pare că doar preoții egipteni nu și-au vândut pământurile lor faraonului în timpul foametei și nici nu i-au dat ulterior acestuia a cincea parte din roadele lor (Fac. 47, 22, 26). Motivul pentru care preoții au fost scutiți de aceste îndatoriri, conform versetelor amintite mai sus, este acela că ei au primit din partea faraonului acele pământuri în dar, pe care le lucrau individual pentru hrana lor proprie și nu mai trebuiau să contribuie astfel cu a cincea parte din recoltă pentru faraon din moment ce pământurile lor nu mai aparțineau acestuia, în timp ce restul poporului egiptean era în realitate doar un administrator al pământurilor și al roadelor care aparțineau de drept faraonului.

---

[69] B. Manley (ed.), *Șaptezeci de mistere ale Egiptului antic*, p. 50.

[70] Paul Brunton, *Egiptul secret*, trad. Horia Gănescu, Polirom, Iași; București, 2014, p. 43.

[71] Origen, *Omilii, comentarii și adnotări la Geneză*, p. 455.

Concluzie

Din cele expuse mai sus am putut vedea atât disocierile, cât și armonizările surselor despre viața lui Iosif în Egipt provenite din cadrul celor trei religii monoteiste avraamice: creștinism, iudaism și islamism. Totodată, sursele strict profane ne-au ajutat să lămurim multe dintre aspectele asupra cărora referatul scripturistic vechitestamentar din Cartea Facerea, capitolele 37, 39, 40 și 41, nu aduce mai multe precizări. La final, considerăm că această cercetare poate fi îmbogățită cu noi informații, atât din sfera teologiei, cât și din cea a istoriei.